ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 97, Ekim 2019, s. 28-32

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/ASOS.36919>

Yayın Geliş Tarihi / Article Arrival Date
5.09.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date
29.10.2019

Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK

Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
meliacik63@kku.edu.tr

ŞEYHÜLİSLÂM EBUSSUUD EFENDİ’NİN ŞİİR/ŞAİR ÜZERİNE FETVÂLARI

Öz

Ebussuud Efendi, Osmanlı’nın zirve yüzyılının büyük şeyhülislâmlarındandır. Otuz yıllık meşihat hayatı boyunca muhtelif konularda verdiği binlerce fetva ile birçok önemli meseleyi çözmüş, bakış açılarını belirlemiş veya değiştirmiştir. Divançe oluşturacak kadar da şiir yazmış olan Ebussuud Efendi birçok manzum fetvasının yanı sıra dil ve edebiyatla ilgili değişik konularda da ilginç fetvâlar vermiştir. Bunlar onun şair kişiliği ve üslûbuyla ve bazen de mizahi biçimde şiir ve şairin çeşitli yönlerini değerlendirdiği fetvalar olup dil ve edebiyat konularının bilinmeyen yönlerine ışık tutmaktadır. Onun manzum fetvâları üzerindeki çalışmalarımız ayrıca devam etmektedir. Bu çalışmamızda ise dil ve edebiyat sahasında vermiş olduğu fetvâlar kendi içinde tasnif edilerek şiir ve şairlerin çeşitli yönleriyle ilgili olanlar incelenip tanıtılmıştır.

Anahtar kelimeler: Ebussuud Efendi, fetvâ, dil, edebiyat.

SHEIKHULISLAM EBUSSUUD EFENDI'S FETWAS RELATED TO POETRY AND POET

Abstract

Ebussuud Efendi is one of the great sheikhul Islams in the peak century of the Ottoman Empire. Throughout his thirty-year life, he solved many important issues with his thousands of fatwas on various subjects and determined or changed their perspectives. Ebussuud Efendi, who wrote poetry enough to form divançe, wrote many verses fatwa; in addition, he has given fatwas on issues related to language and literature. These are fatwas where he evaluates various aspects of poet and poetry with his poet personality and style, and sometimes humorously, and sheds light on unknown aspects of language and literature. We are also working on his verse fatwas currently. In this study, the fatwas that he gave in the field of language and literature were classified within himself and those belonging to the aspects related to poets and poets were examined and introduced.

Keywords: Ebussuud Efendi, fatwa, poet, poetry.

GİRİŞ

Ebussuûd Efendi, Osmanlı'nın zirve yüzyılının büyük şeyhülislâmlarından olup fıkıh ve tefsirdeki üstün konumundan dolayı *Müfti's-sakaleyn*, *Ebû-Hanîfeî Sâni*, *Sultânü'l-Müfessirîn*, *Hoca Çelebi* gibi ünvanlarla anılmıştır. Asıl adı Muhammed olup, Ebussuûd ise künyesidir. 1490'da İstanbul'da Metris köyünde doğmuştur. Babası Şeyh Muhyiddin Muhammed Yavsî, annesi Sultan Hatun, dedesi ise Mustafa el-Îmâd'dır. Sırayla İnegöl İshak Paşa, Dâvud Paşa, Mahmud Paşa, Gebze Vezir Mustafa Paşa medreselerinde görev yapmış, Bursa Sultâniye pâyesi verilmiş, 1528'de Medâris-i Semâniyyeden Müftü Medresesine müderris olmuş, sonra sırayla Bursa ve 1533'de İstanbul kadısı, 1537'de Rumeli kazaskeri olmuştur. Kara Boğdan, Estergon ve Budin seferlerinde padişahın maiyetinde bulunup, Budin'in fethinde şehirde ilk cuma namazını kıldırmıştır. Sekiz yıl Rumeli kazaskerliği yapmış, 1545'te şeyhülislâmlığa atanmıştır. Onun zamanında şeyhülislâmlık itibar kazanıp her yönden kazaskerliğin üstüne çıkmış ve müderris ve meleviyet kadılarını tayin etme yetkisi eklenmiş, şeyhülislâm olabilmek için önce Rumeli kazaskeri olma şartı getirilmiştir. 1574 tarihinde vefat etmiş ve Eyüp camii civarında banisi olduğu sıbyan mektebinin haziresine defnedilmiştir. Üç oğlu ve üç kızı olup, soyu en küçük oğlu Mustafa ile devam etmiş ve Bosnalı Îsâ Efendi ile kurulan akrabalıktan dolayı da Ebussuûd'un torunlarına Îsâzâdeler denilmiştir. Ebussuûd Efendi, tasavvuf, kelâm ve felsefe ile ilgilenmemiş, sûfi konulardaki sert fetvâlarıyla tanınmış, Şeyh İsmâil Ma'sûkî, Muhyiddin Karamânî ve Hamza Bâlî hakkında idam fetvası vermiştir. Türkçe, Arapça, Farsça şiirler yazmış, manzum fetvâlar vermiştir. Türkçe şiirleri fazla iddialı olmayıp Arapça şiirleri nispeten iddialı görülmüştür. Tefsirde: *Îrşâdü'l-akli's-selîm*, fıkıhta: *Fetâvâ-yı Ebüssuûd*, *Ma'rûzât*, *Risâle fî-vakfî'l-menkûl ve'n-nukûd*, *Bidâatü'l-kadî li-ihtiyâcihi fî'l-müstakbel ve'l-mâzî*, *Fetâvâ Kâtiblerine Tenbih*, *el-Fetva'l-müteallika bi-beyânî'l-vakti'l-mu'tebere li'l-hasâd ve istihkâki'l-gallât*, *Gamezâtü'l-melîh fî-evveli mebâhisi kasri'l-âmm mine't-Telvih*, *Sevâkıbü'l-enzâr fî-evâili Menâri'l-envâr*, *Hasmu'l-hilâf fî'l-meshi ale'l-hifâf*, *Risâle fî-vakfî'l-arâzî ve ba'zı ahkâmî'l-vakf*, *Risâle fî-tescîli'l-evkaf*, *Risâle fî-vakfî't-tavâhîn ale'l-arzi'l-mevkufe li'lgayr*, *Öşür Hakkında Risâle*; dil/edebiyatta: *Galatât-ı Ebussuûd*, *el-Kasîdetü'l-mîmiyye*, *el-Kasâidü'l-Arabiyye*, *Kasîde fî-*

risâi's-Sultân Süleymân, Münşeât-ı Ebussuûd, akaidde: Risâle fî-beyânî'l-kazâ ve'l-kader, Duânâme adlı eserleri yazmıştır (Atai, 1268, s.183; Ahmed Rifat, ts., s.23-26; Akgündüz, 1994, s.365-371).

Ebussuûd Efendi'nin Şiir/Şair Üzerine Fetvâları

Şair bir kimliğe sahip olan Ebussuûd Efendi, manzum fetvalardan başka dil ve edebiyatla ilgili de fetvâlar verip edebî kişiliğini her fırsatta göstermiş, yöneltilen soruların mahiyetinden dolayı da bazen fetvâ soranları mizahi bir üslûpla yermiştir. Fetvâ mecmualarında Ebussuûd Efendi'nin manzum fetvâları ile birlikte dil ve edebiyat konularına ait fetvâları da sık geçmektedir. Genellikle kerâhiyyet ve istihsân baplarında görülen bu tip fetvâlar farklı nüshalarda farklı biçimlerde geçmekte, suali ve cevabı farklı kelime ve tamlamalarla olabilmekte, hatta aynı fetvâ farklı nüshalarda farklı müftülere ait görülebilmektedir. Ebussuûd Efendi'nin şiir ve şairlerle ilgili fetvalarından tespit edilenler aşağıda gösterilmiştir:

1. “Şairlere yoldan çıkmışlar uyar” manasındaki Şuara suresi 224.ayetin kim için indiği ne dair bir suale Arapça: “Yapmadıklarını söyleyenler için söyleyen ne güzel söyledi; böylece Allah'tan şairlere dair sebep ortaya konuldu.” cevabı verilmiştir:

EŖŭzu billahi mine's-şeytāni'r-racīm bi'smillahi'r-Rahmāni'r-Rahīm

“Eş-şuŖarāŖu yettebiŖuhūmu'l-gāvūn” bu āyet-i kerīme ümmet-i Muhammed Ŗallallahu taŖālā Ŗaleyhi ve sellem Ŗulemāsınuñ şuŖarāsı hāķķında nāzil olmuşdur diyen Zeyde ne lāzım olur?

*El-cevāb:NiŖmen kāle men kāle yeķŭlŭne mālā-yefŖalŭn müsebbetŭn mine'llahi mesbŭbŭn bihe's-şuŖarāŖi. EbussuŖud ŖuŖfiye Ŗanh.*¹

2. Zamane şâirlerinin hüsniyât ve hicviyâta dair şiirlerine tevriyeli olarak: “Boş bir heves olan şiiri bırak; ama sihr-i helâl olursa o, haram değildir” cevabını vermiştir:

MesŖele:

Zamāne şāŖirleri hŭsniyyāta ve hicviyyāta müteŖallıķ şīŖ dimeleri cāŖiz olur mı?

El-cevāb:

Terk it hevā-yı şīŖri ki sevdā-yı hāmdur

Sihr-i hālāl olursa da dime hārāmdur

*EbussuŖud ŖuŖfiye Ŗanh*²

3. Hâfız Dîvan'ının hakikate uygun güzel sözler barındırdığı bilinmekle beraber, içinde hurafelerin de yoğun olmasından dolayı bu eserden faydalanma hususunda dikkatli olunması gerektiği şöyle belirtilmiştir:

El-fetvā: Zeyd Dīvān-ı Hāfız hāķķında lisān-ı ğaybıdır didŭkde ŖAmr lisān-ı ğayb demek hatādur hātā reŖis-i Ŗulemā müftiŖ-i Ŗālem olan kimesne Ŗādem-i kırāŖetine fetva virmişdür deyŭp Zeyd-i mezbur reŖis-i Ŗulemā olan kimesnenŭñ hāķķında hāşā bismihi yād idŭp ol anuñ ne aķzı kaşığıdır bu źevķiyyātdur dise şerŖan Zeyde ne lāzımdur?

¹ Mecmûatü'l-fetāvā, DİB Kŭtp. nr. 001923, vrk.109a; db. nr.3577, vrk.337b.

² Mecmaü'l-fetāvā, DİB Kŭtp. nr.3577, vrk.337b.

El-cevâb: Hâfizuñ maḳālâtında çokluḡ hûkm-i rāôîḳa ve nüket-i fâôîḳadan mebnj kelimât-ı ḥaḳḳa vâḳî' olmuşdur lâkin tezâ'Öifinde nitâḳ-ı şerî'Öat-ı şerîfeden bîrûn ḥurâfât vardur meżâḳ-ı şaḥîḥ oldur ki biri birinden fark idüp semm-i nâfiḳi tiryak-i nâfi'Ö şanup mübâdî ževḳ-i na'Öîmi iḥrâz ve esbâb-ı ževḳ-i Öazâb-ı elîmden iḥtirâz eyleye. Ebussu'Öüd³

4. Alim ve salih kişileri çirkin sözlerle hicveden bir şairin hükmünün, etkili bir tazirle birlikte tevbe edinceye kadar hapsedilmek olduğu şöyle ortaya konulmuştur:

Mes'öele:

Zeyd-i şā'Öir Öulemā vü şulehâdan ba'Özi kimesneleri elfâž-ı ḳabîḥa ile hicv itmeḡi Öâdet idinen Zeyde ne lâzım olur?

El-cevâb: Hâkim-i şer'Ö-i şerîf ta'Öžir-i belîğden soñra tamâm tevbe ve şalâḥi žâhir olunca zindândan çıkarmamak lâzımdur emîrû'l-müminin ÖÖmer bin el-Hattâb radıyallahu Öanh ḥazreti Öâsrında Hutay'oe⁴ dirler idi bir şā'Öir-i meşhûr var idi böyle itdügîyçün ta'Öžir-i şedîdden soñra ḥabs-i medîd buyurup tamâm tevbe vü şalâḥi žâhir olmayınca itlâḳ buyurmamışlardır. Ebussu'Öüd.⁵

5. Aynı sual, daha kısa bir şekilde bir başka fetvâda da cevaplanmış ve yaklaşık aynı yönde cevap verilmiştir:

Mes'öele:

Zeyd Öulemâdan ÖAmrı hicv idüp ḥaḳḳında nâ-ma'Öḳül kelimât söylese ne lâzım olur?

El-cevâb: Kifâyet iderse evvelâ ta'Öžir-i şedîd lâzımdur ve illâ Ḥazret-i ÖÖmer radıyallahu Öanh Hutay'oe itdügî gibi ḥabs daḥi lâzımdur. Ebussu'Öüd.

El-cevâb: Ta'Öžir-i şedîdden soñra zindâna ilkâ olunup tevbe vü şalâḥi žâhir olmayınca iḥrâc olunmamaḳ lâzımdur Ḥazret-i ÖÖmer radıyallahu Öanh Hutay'oei meşâhir-i şu'Öarâ-i İslâmiyyeden iken şi'Örinde ba'Özi kimesnelere ta'Öarruz itmeḡin ta'Öžir ü ḥabs idüp ḥabsinden tevbesi žâhir olmayınca itlâḳ itmemişdür. Ebussu'Öüd.⁶

SONUÇ

Ebussuud Efendi, Osmanlı'nın dünyada zirvede bulunduğu bir yüzyılda şeyhülislâm olarak muhtelif konularda verdiği binlerce fetvâ ile müşkil meseleleri çözmüş, bu arada şiir ve şairlerle ilgili de ilgi çekici fetvâlar vermiştir. Yukarıda tanıtılan bu fetvâlar belîğ bir dille mensur veya mensur-manzum karışık biçimde ortaya konulmuştur. Bunlar, “şairler hakkındaki aye-tin kapsamı, şiir hevesinin hükmü, Hafız Divanı'nın hükmü, alim kişileri hicveden şairlerin hükmü” konularında verilmiş olup, şair bir kişi olan Ebussuud Efendi'ye has üslûp üzere ortaya

³ Mecmaü'l-fetâvâ, DİB Küt. nr.3577, vrk.337a.

⁴ Hicivleriyle tanınan muhadram (câhiliye ve İslâm döneminde yaşadığı hâlde Hz. Peygamber'i müslüman olarak görememiş kişi) şair. M 582 yılında doğmuş; çirkin, kısa boylu ve düztaban oluşu sebebiyle Hutay'e lakabı verilmiş, Hz. Peygamber'in vefatından sonra irtidat etmiş, sonra tekrar İslâm'a dönmüştür. Hz. Ömer devrinde Zibrikân adlı kişiyi Siniyye kasidesiyle hicvedince Zibrikân onu Hz. Ömer'e şikâyet etmiş, Hz. Ömer de onu Medine'de hapsedmiş, hapisteyken yazdığı bir şiirle Abdurrahman b. Avf aracılığıyla affedilmiştir. Hz. Ömer üç bin dirhem vererek müslümanları hicvetmemesi için kendisinden söz almış, ama Hz.Ömer'in ölümünden sonra tekrar hicve devam etmiştir. Yaklaşık 678 yılında ölmüştür (Tüccar, 1998, s.424).

⁵ Mecmûatü'l-fetâvâ, DİB Küt. nr. 002118, vrk. 174b.

⁶ Mecmûatü'l-fetâvâ, DİB Küt. nr. 002118, vrk. 174b.

konulmuştur. Onun şiir ve şairlerle ilgili verdiği fetvâların hepsi bunlardan ibaret olmayıp fetvâ mecmuaları incelendikçe daha başka fetvâların da ortaya çıkacağı kuvvetle muhtemeldir.

KAYNAKLAR

Ahmed Rifat (tsz.). Devhatü'l-meşâyih maa zeyl, İstanbul.

Atâî (1268). Zeyl-i Şakâik li-Atâyî, İstanbul.

Akgündüz, A. (1994). Ebüssuud Efendi, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C.10.

Elaçık, M. (2011). Osmanlı'da Manzum Fetvâ Geleneği, Türkiye Mecmuası, 21/2, s.105-145.

Osmanlı Kanunnâmeleri (1331), Milli Tettebular Mecmuası (MTM) I (3): 495-544.

Tüccar, Zülfikar (1998). Hutay'e, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, C.18.

Yazma Eserler:

Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi, demirbaş: nr. 2118, 3577, 1923.